

Josip Lalić – liječenjem bjesnoće od trnja do zvijezda i natrag

Josip Lalić – Treating rabies, per aspera ad astra and back

Džaja, P., M. Palić*, I. Zemljak, J. Ćorić, K. Severin, A. Gašpar, I. Križek

Sažetak

Josip Lalić rođen je 1796. g.* u Slunju, a umro je oko 1860. g. u Ogulinu. Proslavio je svoj kraj diljem ovog dijela Europe liječeći bjesnoću u ljudi ugrizenih od životinja s bjesnoćom. Za života bio je učitelj u Crikvenici, zatim učitelj, bilježnik i sudac u Slunju. Kao dijete, 1908. g. u Bosni ga je ugrizao bijesan pas te je tamo od jedne starice doznao o načinu liječenja osoba ugrizenih od životinja s bjesnoćom i sumnjivih na bjesnoću.

Na više je mjesta zapisano da je Nemčićima lijek protiv bjesnoće otkrio jedan ranjeni vojnik, što i danas usmeno potvrđuju njihovi nasljednici. Nedvojbeno je zapisano da je Lalić u Bosni bio izliječen od bjesnoće kao dijete te da je iz Bosne donio način liječenja, ali ostaje pitanje na koje, kao i naši prethodnici koji su o ovome pisali, nećemo moći dati odgovor, a to je otkud Laliću neke spoznaje o etiologiji bjesnoće i o sredstvima za liječenje te nije li stvarni lijek prikrivao. Lalić je smatrao da bjesnoća u psa nastaje zbog nezadovoljene spolne požude, a ne zbog pomanjkanja vode i vrućine, što je davne 1823. g. pisano u starim klasičnim knjigama, a 1863. g. branjeno u Academie de Medicine. Lalićevo mišljenje o etiologiji bjesnoće u psa nije originalno, ali se postavlja pitanje otkud i kako je došao do ovih spoznaja. Presijecanje podjezičnih vena Lalić je u to doba mogao naučiti jer se ono često radilo kod glavobolja. Davanjem lijekova kao što su biljke *Gentiana cruciata* i *Buphtalium salicifolium* nije se mogla liječiti bjesnoća, zbog čega postoji osnovana sumnja da je Lalić pravi lijek prikrivao, a mnogi misle da je to kanarid koji on ne navodi u ni jednom svom tekstu.

Proizlazi stoga da liječenje osoba ugrizenih od životinja s bjesnoćom prema Nemčićima i Laliću nije originalno.

Ključne riječi: Lalić, liječenje, bjesnoća

Abstract

Josip Lalić was born in 1796* in Slunj, and died in around 1860 in Ogulin. He made his region famous throughout this part of Europe by treating rabies in people who had been bitten by animals with rabies. During his life, he was a teacher in Crikvenica, then a teacher, notary and judge in Slunj. As a child, in 1908 he was bitten by a rabid dog in Bosnia, and it was there that he learned from an elderly woman how to treat people who had been bitten by an animal with rabies, and people suffering from rabies.

In several places it is recorded that a wounded soldier revealed a cure for rabies to the Nemčić family, which is still confirmed today by their ancestors. It is recorded without doubt that Lalić was treated in Bosnia for rabies as a child, and that he brought that form of treatment from Bosnia, but a question remains which,

dr. sc. Petar DŽAJA, dr. med. vet., redoviti profesor u trajnom zvanju, dr. sc. Krešimir SEVERIN, dr. med. vet., redoviti profesor, Magdalena PALIĆ, dr. med. vet., univ. mag. med. vet., Zavod za sudsko i upravno veterinarstvo, Veterinarski fakultet u Zagrebu, Ivan ZEMLJAK, dr. med. vet., univ. mag. med. Veterinarska stanica Križevci, dr. sc. Anđelko GAŠPAR, dr. vet. med., tajnik HVK-a, dr. sc. Ivan KRIŽEK, dr. med. vet., docent, Phoenix Farmacija Zagreb, Jakov ĆORIĆ, dr. med. vet. Peradarska farma „Gala“ Bjelovar, Dopisna autorica: mpalic@vef.unizg.hr

like our predecessors who wrote about this, we will not be able to answer, and that is where Lalić found some of his insights into the aetiology of rabies and the means for its treatment, and whether he concealed the actual cure. Lalić believed that rabies occurs in dogs due to unsatisfied sexual desire, and not because of a lack of water and heat, as recorded long ago in 1823 in old classic books, and defended in 1863 in the Academie de Medicine. Lalić's opinion on the aetiology of rabies in dogs is not original, but it raises the question of where and how he reached this insight. Lalić could have learned about cutting the sublingual vein at that time because this was often performed for headaches. It was not possible to treat rabies using plants such as *Gentiana cruciata* and *Buphtalium salicifolium*, which is why a reasonable doubt exists that Lalić actually concealed the real cure, and many people believe that it was canarypox, which he does not mention anywhere in any of his writings.

It therefore follows that the treatment of people who had been bitten by rabid animals by the Nemčić family and Lalić was not original.

Key words: Lalić, treatment, rabiesy

O Josipu Laliću i njegovu načinu liječenja

Josip Lalić rođen je 1796. g. (1789.) u Slunju (Bazala, 1938.), a umro je oko 1860. u Ogulinu. Kao dijete pobjegao je u Bosnu gdje ga je 1808. g. ugrizao bijesan pas, pa je od neke starice naučio kako liječiti ljude od ugriza bijesne životinje (Cuvaj, 1910.). Kad se vratio u Hrvatsku, bio je najprije učitelj u Crikvenici, a potom učitelj, bilježnik i mjesni sudac u Vrbovskom. Posljednje je vrijeme svojega života (neprovjereno) proveo na Harmici (danas Jelačićev plac) u Zagrebu (Bazala, 1938.). Lalić je bio pristalica ilirskog pokreta te mu je bio prilično blizak homeopatskom liječniku dr. Josipu Goldsmidu-Zlataroviću (1807. – 1874), bečkom doktorandu i asistentu, a zatim profesoru Vojno-kirurške škole patologije i farmakologije na višem tečaju koji je najprije boravio u Zagrebu, a zatim u Trstu i Grazu (Švagelj, 1981.).

Narodne novine i *Agrar Zeitung* objavljuju da je Josip Lalić još 1808. g. imao lijek protiv bjesnoće. Iste se godine u *Narodnim novinama* br. 96. navodi da je Lalić svoj lijek objavio u Beču, za što je od cara dobio 1000 forinti nagrade i 500 forinti plaće za jednu godinu, a u slučaju da lijek bude uspješan, obećana mu je nagrada od 6000 forinti i godišnja mirovina od 1500 forinti (Bazala, 1938.). Da je bjesnoća u ljudi bila velik problem, govori podatak da je 1830. g. u bolnici milosrdne braće u Zagrebu umrlo 29 bolesnika ujedinih od bijesnog vuka, dok je u Ogulinu 1834. g. umrlo devet osoba ugrizanih od bijesnog vuka. Sve su ugrizene osobe prebačene u bolnicu u Karlovac, ali je liječenje bilo bezuspješno (Švagelj, 1981.). Godine 1833. u lov je „izgubio“ desnu ruku, a pošto je i lijevom rukom lijepo pisao, zadržan je u učiteljskoj službi. Godine 1837. zajedno sa župnikom Pavlom Lusserom zatražio je od Namjesničkog vijeća dozvolu za liječenje bjesnoće. Namjesničko je vijeće u Budimu dopisom br. 161/1837 iste godine zatražilo dva

primjerka biljke koju je upotrebljavao kao lijek, na što je Lalić odgovorio da je lijek poslao na istraživanje na Medicinskom fakultetu u Beču uz svjedodžbu ogulinskog pukovnika o ozdravljenju jednog slučaja hidrofbije datiranu 1. srpnja 1837. godine. Na ovaj odgovor vijeće odgovara 1838. g. da djelovanje lijeka još nije dokazano opažanjem vještaka, a pokusi se trebaju obavljati pod nadzorom i prisutnosti glavnog županijskog fizika. Svećenik Lusser (koji se više u liječenju uopće neće spominjati) objasnio je dr. Vrgoču da se lijek dobiva iz *Ostromontane* pravim imenom *Buphtalmum salicifolium* bez navođenja kako se on izrađuje (Bazala, 1938.). Lalić je smatrao da pas pobjesni zbog nezadovoljne spolne požude, a ne zbog vrućine ili pomanjkanja pitke vode.

Dana 6. siječnja 1849. g. od general-komande u Zagrebu dobio je zapovijed da odmah ode u Bjelovar liječiti osam osoba ugrizanih od bijesna vuka, u kojih je osam ozljeda bilo na glavi i kojima, prema njegovu iskustvu, nije davao nikakve šanse za izlječenje. Lalićevu liječenju usprotivili su se doktori, zbog čega je ono bilo upitno. Od 17. siječnja do 2. veljače bilo je 25 ugrizanih osoba. Lalić navodi, iako je njegovim lijekom izliječeno 17 bolesnika, među njima i trojica teže izgrizeni od bijesnog vuka, jedan čak i po glavi (Ignac Kozar, star 33 godine), on je doživio vrijeđanje od Nijemaca, doktora Pihnera i Stingla, navodeći dalje „gdie lončar, lončara hvalio“. Koliko je Lalićevo ogorčenje bilo, najbolje se vidi po završetku pisma objavljenog u *Danici ilirskoj*, kada u potvrdu svoje ispravnosti rada poziva „svakoga poznavaoa koji prethodeće simptome pomljivo opisivati bi razumio, da se samnom od biesna psa u jedno vrijeme ujesti dade i kada bude trieba, ja ću nas obadva izliečiti.“ Navodi i da je ista sudbina cijeloga naroda (Lalić, 1849.).

Ljekovita sredstva kojima se Lalić služio i način liječenja

Križatica (*Gentiana cruciata*) osnovni je lijek u liječenju bjesnoće prema Laliću, ali nije i jedini. Ovu biljku narod naziva križatica, križalina, raven, goreč, lincura, encijan, srčenik. Pripada rodu sirištara kojih ima oko 400 vrsta (Švagelj, 1981.). Smatra se da je ilirski kralj Gentis prvi put našao ovu biljku (500 g. p. n. e.). Ona raste po šumama i planinama te se može lako nabaviti, a slična je djelovanjem nešto žešćim vrstama koje su se stavljale u rakiju. *G. cruciata* modra je cvijeta, dok *G. lutea* (žuta) dominira na kamenim travnjacima. Srčanik (*G. symphyandra*) pripada u ljutu lincuru. Manje količine sirištara upotrebljavaju se za poboljšanje probave, dok veće količine uzrokuju povraćanje, probavne poremećaje i glavobolju zbog sadržaja genciopikrina glikozida i gorkih tvari. U slučaju nedostatka *G. cruciata*, služio se Lalić biljkom *G. pannonica* (raste na Plješavici i Visočici) ili *G. punctatum* (raste u Bosni).

U liječenju bjesnoće Lalić se dalje koristi biljkom vidac (vidova trava, *Anagallis arvensis*) koja pripada u sitni korov koji raste po poljima. U liječenju se služio cijelom biljkom (crveni cvjetovi, zvjezdasto stepeničastih latica) koja dolazi kao droga gorkog okusa (*Herba Anagallidis*). Ona se upotrebljavala kao diuretik, rezolvens, sredstvo za znojenje, lijek za rane, lijek protiv vodene bolesti, lijek protiv upale pluća i lijek protiv bjesnoće. *Herba anagallidis* služila je kao lijek protiv padavice, ujeda zmija, pa čak i lijek protiv kuge (Švagelj, 1981.). Uz krucijatu i vidac, Lalić se kao lijekom protiv bjesnoće koristi biljkom *Inula squarosa* koja sadržava veliku količinu inulina. Oman, obratiš, veliko ulje ili gorko zelje (*Radix inulae*), dano u obliku čaja ili pripremljene tinkture, jako dobro pomaže kod upale pluća s kašljem. Da bi oboljela osoba iz organizma izbacila što više sluzi, Lalić za liječenje osoba s bjesnoćom upotrebljava i biljku *Inula helenium*. U liječenju bjesnoće koristio se i biljkom *Xanthium spinosum* (crna boca, mali čičak, dikica) koja je vrlo otrovna za ovce i krave. Inulinske tvari nekada su davane i uzimajući biljku čičoku (*Heliantisus tuberosus* L.) koju se naziva nahod, slatki krompir i sl. Nakon toga slijedilo je podrezivanje „štenca“ pod jezikom, pri čemu se rana ispirala ružmarinovom rakijom (*Herba rosis marini*, *Folia anthos*, *Herba salutaris*) u kojoj je bilo i kamfora. Kasnije se rana povijala oblogom od borovnice, brašna i rakije, a sve se to zavijalo melemom napravljenim od minijuma, škroba, terpentina i kamfora.

Mislilo se da se bjesnoća nikada ne pojavljuje u kuja. Na osnovi izgleda rane i punjenosti podjezične vene (lat. *venae raninae*) zaključivao je o obliku i pro-

gnozi bolesti. Uz prerezivanje navedene vene tijekom devet dana davana je jedna žlica procijeđena soka biljke *Gentiana cruciata* (koja se pripravljala u bakrenom loncu) natašte. U slučaju da je ugriz krvario, premazivao se ružmarinovom rakijom. Povezivao se prvi dan dva puta, drugi dan samo jedanput flasterom od rakije, raženog ili gorušičina brašna i borovnice, a kasnije flasterom od drvenog uglja, voska, minijuma, škroba, terpentina i kamfora. Lalić misli da su malene ekzorijacije najlošije vrste i uzrokuju najtežu vrstu bolesti. Treba ih najprije skarificirati i pustiti da krvare, a onda se tek liječe ružmarinom i flasterima. Težim bolesnicima davao je metik i laksans, ružmarinovu rakiju trebalo je mirisati i mazati glavu, vrat i prsa, a sedmi dan popiti (teži bolesnici 6 kapi, slabiji manje, a najslabiji 2 – 3 kapi u dvije žlice vode). Bolesnicima s bjesnoćom davana je juha sa zafrigom i mesnatim odvarom, a ako bi pacijent nakon toga zaspao, prognoza je bila povoljna. Dana 17. rujna 1844. g. Kr. Ugarsko namjesničko vijeće izdaje u Budimu okružnicu kojom se navodi da je želja cara Fernidanda V. da se Lalićeva metoda isproba. Poznat je jedan članak o Laliću iz 1846. godine. U Bournetovoj je *Luni* 1847. g. objavljena zahvala Johna Bartela Laliću što ga je izliječio od bjesnoće (Bazala, 1933.).

Lalićevo izdavštvo

Lalić je 14. veljače 1839. g. tiskao uputu o uzroku bjesnoće i mjestu promjena na tijelu (Praktische), gdje objašnjava da osoba ugrizena od bijesna psa dobiva grčeve i gubi svijest, a korijen križatice jest sluzavo biće ili sredstvo koje hladi prsa i uklanja sluz koja bolesnika guši (*Praktische heilmethode gegen die Hundswuth und giftigen Schlangenbiss*). Prema njemu uzrok je bjesnoće žutosvijetla, odnosno svjetlobijela sluz koja se nakuplja u ustima bolesnika, stisne mu usta i sprečava izbacivanje. Zato bolesnici dobivaju dijetnu hranu, vade im se štenci, a zbog tvrde stolice daju im se purgativi, dok im se oslabljena svijest diže ružmarinovom rakijom. Lalić daje naputak kako se sade i rasploduju sredstva za njegove lijekove križaticu (*Gentiana cruciata*) i *Inula squarosa*, koje se uz prerezivanje žila ispod jezika daju protiv bjesnoće.

U časopisu *Luna* od 29. travnja 1840. g. objavljen je rad pod naslovom *Belehrung über die Anwendung des von Lehrer Lalić bekannt gegebene Mittels zur Heilung der Hundswuth bei Menschen und Thiere* što je prva službena objava Lalićeve metode liječenja. Prema Thalleru taj je članak u Osijeku 1841. g. preveden kao knjižica s 14 stranica kod knjigotiska M. Aloystje Diwalda pod naslovom *Nacsin kako triba potribovat lik od gosp. Mestrha Lalicha obznanit za izlicsit, ako pobisni ili csovik ili marvincse*, što je prva

knjiga o Lalićevu liječenju. Njegov se lijek sastojao od kuhana ružmarina i rakije, čime je ispirao ugriznu ranu koju je obavijao ovojom s brašnom i borovnicom. Iz primljena obroka davao je emetik i purgativ. Uz preporuke za paljenje rane užarenim željezom, od lijekova je davao peroralno korijen *Gentiana cruciata* te preporuku podvezivanja krvnih žila ispod jezika, to jest izrezivanje štenca (Brozović, 1960.).

Namjesničko vijeće u Budimu ponovno je zatražilo od zagrebačke županije 4. lipnja 1839. g. da se ustanovi djelovanje Lalićeva lijeka te da ih se izvještiti o uspješnosti liječenja, a 1840. g. poslano je izvješće o načinu čuvanja gencijane u zimskom periodu (Helftrich, 1970). Zemaljske vlasti išle su Laliću naručujući da sam prikuplja podatke o liječenju. Lalić je zaprimio jedan edikt 5. lipnja 1840. g., u kojemu požeško magistratno vijeće nalaže liječnicima da se obrate za liječenje bjesnoće Josipu Laliću.

U *Ilirskim novinama* br. 46 od 10. lipnja 1840. g. i br. 9 od 30. siječnja 1841. g. dan je opis liječenja, dok se u broju 86. donosi izvješće o uspješnom liječenju 26 osoba. Namjesničko vijeće 30. kolovoza 1842. g. traži od osječkog magistrata izvještaj o pokusima i medicinskoj vrijednosti liječenja, odnosno lijeka protiv bjesnoće prema okružnici br. 14642 od 5. svibnja 1840. g. Ujedno je upozoren magistrat da izvjesti kakav je uspjeh pokazala Lalićeva metoda liječenja bjesnoće te da priopći opažanja gremijalnih liječnika (Helftrich, 1970.).

Slične su vijesti objavljene u časopisu *Luna* br. 154 iz 1840. g. i br. 72 iz 1841. g. Navodno je 1844. dano 96 izvješća Hertviga iz veterinarske škole u Berlinu o Lalićevoj metodi liječenja. Poslije 29. travnja 1843. g. Lalić boravi godinu dana u Beču. U Hrvatskoj je njegov rad najprije nadzirao liječnik Zlatarović, a kasnije, 1844., liječnik slunjske pukovnije Blašković (Thaller, 1944.). Otada je Lalić lukavo izbjegavao putovanja bolesnicima te nalaže da oni dođu u Vrbovsko te da će ih besplatno liječiti. Naime, kako je on rahitičan i bez novca, te ne može putovati, to će biti razlog potpune obustave Lalićeva liječenja. Lalić 1844. g. traži mišljenje o svom načinu liječenja u Pruskoj (Berlinu), koje je najvjerojatnije bilo pozitivno. Dana 22. ožujka 1844. u *Narodnim novinama* str. 157. objavljuje se odluka kralja Ferdinandu V. da se Lalićev način liječenja ima izbrisati za dvije godine.

U 1844. g. Lalić izdaje knjižicu s 26 stranica malog formata, pod naslovom *Način Vračenja suproti Steklini, iliti ugrizu biesnih pasah pri čovieku i blagu kak takojer suproti kačnom ugrizu čez 35 godišnje praktičko Vračenje izkusno sdodanjem jedne litografičkeslike za općinsko dobro van dano po Josipu Laliću urednom učitelju na Krlaj. Komor. Trgovišća učioni u*

Slika 1. Poljska krivičica (*L. arvensis*), wikipedia. org/wiki Poljska krivičica. (Preuzeto 20.5.2025.).

Verbovskom kraljevine horvatske, varmegije zagrebačka. Ova je njegova knjižica prevedena na njemački i talijanski jezik. U njoj Lalić izvješćuje da je našao lijek protiv bjesnoće, što liječnicima nije uspjelo, te da je carskom odlukom od 22. ožujka 1844. g. ovo liječenje proglašeno službenim. Najbolji lijek protiv bjesnoće jest *Gentiana cruciata*. Rana se ispere ružmarinovom rakijom u koju se stavi nešto kamfora. Kasnije se na ranu stavlja oblog od brašna i borovice, a daje se emetik i purgativ. Napokon se na ranu stavlja iz minimuma škrob, terpentini i kamfor. Liječenje traje devet dana (Bazala, 1938.). Ova je knjiga prevedena na njemački jezik i tiskana u Beču sa skraćenim predgovorom u kojemu se spominju sasvim drugi carski ukazi. Od 28. listopada 1839. i 30. siječnja 1840. g. knjižica se naziva *Heilmethode gegen die Hundswuth*, a ovo je njemačko izdanje 1844. g. na talijanski jezik preveo neki L. T. i tiskao u Milanu pod naslovom *Trattamento curativo dell idrofobia di Giuseppe Lalic*. Prevoditelj je želio tiskati knjigu što prije jer je u Italiji prijavljena metoda liječenja bjesnoće živom, naime navodno je Lalić izliječio 14 hidrofobičara. Lalić 1849. g. tiska knjigu *Otvorane domaće liečtva* na 57 stranica, u kojoj na jednoj i pol stranici opisuje svoju metodu liječenja. U ovoj ljekaruši on navodi: *u slučaju da bijesan pas u šumi ili na putu ujede, i ne moreš se za lijek pomoći, uzmi svoje vode i isperi ranu, ali čim u selo ili bližnje*

Slika 2. Žuti volujac/*Buphthalmum salicifolium*/, <https://harleynursery.co.uk/product/buphthalmum-salicifolium/>.
Preuzeto 20.5.2025.

mjesto dođeš, uzmi ražova brašna dva dijela, jedan dio sitno mljevene borovice, te zajedno umiješaj te uzmi jakog špirita i miješaj da postane kašasto, te to stavljaš na ranu ujutro i navečer. Ako bi te glava poboljevala ili nemiran san bio i mravinci oko rane sve do vrata plazili i od vrata popinjali se na glavu, ako bi se pred očima škuriti počelo, i više očiju mrsko glava boljela, u prsima te steže i strcem kad streslo, objadi pod jezikom žile, ako su crne i napete, ne štentaj ništa i ne slušaj nikoga osebijno liekara, jerbo oni te bolesti još ne poznaju. Daj otvori žile pod jezikom, neka teče krv dok god sama ne prestane. Kada ona otrovna krv je otekla tada uzmi od prilike korena križatice, prostrela, gentiana cruciata) osnaži, sitno sreži i stuci za dvije žlice soka isprešaj i popi, zatim lezi u postelji i doboro se pokri da u znoj dođeš, poklam najmanje 1,5 ura u postelji leži, moreš fruštikovati i tvoj posao nastojati ako ti rana ne prieči.

Kraj Lalićeve popularnosti

Lalićeva era kratko traje, njegovo liječenje negiraju novije spoznaje uglednih liječnika (Vancaš, 1832.; doktorat *De rabie*, Kačunić, 1847.; a Burnet govori da je Lalić nestručnjak, šarlatan i varalica).

Godine 1847. napušta se liječenje prema Laliću. Koncem 1847. g. izbila je velika epidemija bjesnoće u Pešti, kada se obavještava namjesnika, bana zagrebačkog biskupa Jurija Haulika da u vrbovskom kraju postoji učitelj koji trajno liječi bjesnoću ljudi oboljelih od ugriza bijesnih pasa, na što ovaj odgovara i šalje Lalića u Peštu. On je u Peštu stigao 3. siječnja 1848. g., kada je predstavljen glavnim liječnicima i 11 oboljelih osoba koje je svaki dan jedanput ili više puta posjetio, što je bilo evidentirano u dnevniku. Dana 5. siječnja 1848. g. osnovana je komisija u kojoj su bili ugledni stručnjaci farmakologije, interne, kirurgije, sudske medicine, nadliječnik peštanskog kotara i taj-

nik liječničkog društva. Komisija je sastavila zajednički zapisnik za svakog pojedinca, a zemaljski liječnik za Lalića je izvijestio: da Lalić nije htio 4. 1. (termin), da je početak djelovanja njegova liječenja nastupio kada su već izbili znakovi bjesnoće te je zemaljski liječnik tražio da Lalić ne na svoj trošak dođe u Stari Budim u gradsku bolnicu u pratnji Komisije i da o eventualnom početku izbijanja bjesnoće obavijesti njega (zemaljskog liječnika) kako bi onda aplicirali lijekove koje je Lalić donio sa sobom. Takav slučaj do 20. siječnja 1848. nije nastupio (Brozović, arhiva).

Zna se da je Lalić obučavao ljude ovom poslu te da je Ignacio Bajza tražio od skupštine Gradomeđe Zagreb dozvolu za liječenje bjesnoće, što je Lalić potvrdio svjedodžbom, a 28. listopada 1848. od Slavnog odbora sigurnosti u Zagrebu tražio je da on liječi bjesnoću umjesto njega, dok on traži korijen navedene biljke. Zna se da je Lalić svoj način liječenja bjesnoće ponudio i pruskoj vladi, koja je o tom zatražila mišljenje predstojnika veterinarske škole u Berlinu prof. Hertviga. Vjerojatno je taj izvještaj bio povoljan, što se može zaključiti na osnovi pisanja tadašnjih medija, koja su više bila pozitivna. Lalićevo liječenje 15. ožujka 1840. i 23. ožujka 1841. u Beču kritizira Brosche, prof. Wagner podsjeća na starija negativna iskustva s gencijanima, a Humel dokazuje da gencijana ne daje predviđena očekivanja. I, kako je u prirodi samo mijena vječna, tako će nekada slavni i ugledni učitelj biti proglašen šarlatanom jer je način njegova liječenja znanstveno i stručno u potpunosti osporen.

Literatura

- BAZALA, V. (1833): Josip Lalić u borbi protiv bjesnoće. Liječnički vjesnik 55, 204-211.
- BAZALA, V. (1938): Novija istraživanja o učitelju Josipu Laliću i njegovom liječenju bjesnoće. Liječnički vjesnik 60, 558-563.
- BROZOVIĆ, L. (1960): Prilog povijesti bjesnoće i njezinoga suzbijanja u Hrvatskoj. Koprivnica.
- CUVAJ, A. (1910.): Građa za povijest školstva III str. 84.
- HELFRICH, F. (1970): Jedan decenij farmacije u Osijeku 1837-1846. Acta historica medicinae pharmaciae veterinae, 1, 57-68.
- LALLIĆ, J. (1849): Josip Lalić i njegovo liječenje. Danica Ilirska, 27, 172-177.
- LER, L. (1944): Zdravstvo Hrvatsko-Slavonske vojne krajine. Liječnički vjesnik 66, 19-26.
- ŠVAGELJ, D. (1981): Lalićevo liječenje bjesnoće 1849. godine s prikazom u „Danici Ilirskoj“. Acta hist. med. stom. pharm. med. vet. 21, 93-100.